

היורד מנכסיו

סיפור מופלא אודות מה שקרה עם פלוני ר' צדוק מניקלסבורג. ממעשה זה מן הראוי להפיק מוסר־השכל, שאל לו לבן־אדם לנהוג במירמה. אפילו במצוקה גדולה ביותר עליו להישמר מלחס־נדבות. לעולמי עולמים יהא מקולל האיש שינסה דרך נלוזה זו, ולו רק פעם אחת. ויקויים בנו: אל תביאנו לא לידי מתנת בשר ודם.

נעתק ונאסף ע"י י. שפירא*

ורשה

בבית־הדפוס של י. לבנון, 1855.

- 1 ויהי בניקלסבורג העיר. ** לפניו גר שם סוחר בדים ושמו ר' צדוק פיקאנטה. והיה האיש בעל־פרנסה אמיד, אף נחשב כקצין ומכובד בעירו.
- 2 ויעש לו שם. הוא נתפרסם בעירו בנדבות שנידב ובמעשי צדקה שעשה. שום עלייה בבית־הכנסת לא היתה יקרה מדי בעיניו. יתר על כן, הוא נודע כמהדר במצוות גדול. פעם הוא אפילו שילם מאה טאלר תמורת אתרוג אחד. לילדיו הוא שכר את מיטב המלמדים. הוא גם קיים לומדים עניים, שישבו סמוכים על שולחנו. וכמוהו גם נהגה רעייתו. אף היא היתה בן־אדם יקר ואשת־חיל גדולה. היא גם היתה יפתי־ואר. ולא עוד אלא שהיתה האישה חכמה מאישה, ואף היטיבה ממנו להבין בעסק.
- 3 אך לא לעולם חוסן. האושר לא תמיד נשאר נאמן לאדם. הכול מוכרח כנראה להשתנות בעולם. וכך גם אירע לר' צדוק פיקאנטה. והנה קרה פעם בליל־הסדר הראשון כאשר בעיר פרצה שריפה. בתים רבים נשרפו, וביניהם - גם בית־המסחר של ר' צדוק על סחורתו. וכן נשרף ביתו עם כל משק הבית, וכלו באש כלי הכסף ומירב התכשיטים וכן ניירות בעלות. אין כלל לתאר ולשער את גודל הנזק שפקד אותו.
- 4 ויהי להם ימי החג לאבל. יום טוב הפך ליום יגון ודמעות. שניהם, הוא ואשתו, לא ידעו אנה לפנות. ידידים טובים אמנם עזרו להם כה וכה, אך לא היה לאל ידם לחזור ולהקים את העסק שלהם עתה באז.
- 5 לא ארכו הימים. ומקץ זמן לא רב נאלצו המסכנים לפנות את המקום, כדי

* י. שפירא' הוא אחד מן הפסבדונימים הרבים של אייוזיק מאיר דיק.

** כל פיסקה בספר קטן זה פותחת במשפט בעברית, כנהוג בכמה ז'אנרים בספרות יידיש עד לתקופה זו. כל המשפטים האלה מועתקים ומודגשים כלשונם.

- להקים לעצמם חנות קטנה לממכר סדקית. ויחיו חיי צער, בדוחק ובעוני רב. פנייהעיר וחשוביה נכמרו רחמיהם על ר' צדוק. אף־על־פי־כן הם לא ידעו כיצד אפשר לעזור לו. הם ביקשו לעשותו 'נאמן', כלומר ממונה על קופת העיר. אלא שנשיא העיר התנגד, מפני שר' צדוק היה עמוס חובות רבים. על־פי החוקים אסור היה להפקיד את כספו של הציבור בידי איש, שנכשל פעם בפשיטת רגל. ויהי כאשר קצרה נפשם בעמל האיש ההוא. ופנייהעיר לא יכלו עוד לשאת את צערו של הגביר שנתרושש, מאחר שראו כיצד הוא מוסיף לרדת מנכסיו והעוני מביאו מדחי לדחי.
- 7 ויוועצו יחדיו. וכך החליטו: ייכתב מכתב, שעליו יחתמו כל פנייהעיר וגדוליה, לרבות רב העיר, שבו יאמר, שר' צדוק הוא אדם מכובד, תם וישר וירא אלוהים באמת. על כן מן הראוי לתמוך בו ולעזור לו בכל עיר ועיר. את המכתב צריך לתת בידי ר' צדוק, ועליו לצאת עם כתב ההמלצה באמתחתו אל העולם הגדול. באשר ידוע ידעו, שמכתב החתום בידי פנייהעיר וחשוביה, ואף בידי הרב, יהיה מקובל מאוד ונכבד בעולם, והוא בוודאי יצליח לאסוף כסף רב.
- 8 ויעשו כאשר יעצו. הם כתבו את המכתב, חתמו עליו והחתימו את כל נכבדי העיר. ולא חסרה אלא חתימתו של הרב ותו לא.
- 9 בימים ההם ובזמן הזה כיהן בניקלסבורג הרב הגדול ר' שְׁמֶלְקָה. והאיש היה למדן גדול, ולא היה איש בדורו שישווה לו. וכגודל למדנותו גודל חסידותו וחוכמתו בעיני העולם הזה. עצתו ודברו יקרים היו ביותר הן בעיני היהודים והן בעיני הנוצרים. בעולם החשיבוהו כאדם קדוש. בכל ימי חייו הוא לא צרף הסכמתו להוצאת ספר כלשהו וגם לא העניק כתב המלצה לאיש, שירד מנכסיו ונסע הלוך וסובב בעולם לקבץ נדבות, כפי שלפנים נהוג היה באופנה אצלנו היהודים.
- 10 ולכן לא אבה לחתום. גם הפעם לא רצה ר' שמלקה לחתום על המכתב. והדבר חרה ביותר לפנייהעיר והם פנו אליו ואמרו: 'רבי, אינך יכול להשוות איש זה אל יתר הקבצנים המשוטטים. הרי אתה מכיר אותו כאיש תם וישר וירא־אלוהים. עירנו זכתה לקבל מידו טובות־הנאה לרוב. ומאחר שאנו יודעים באיזו מידה חתימתך דווקא תסייע בידו בעולם, הרי הפעם עליך להעביר על מידתך ולחתום על המכתב הזה.'
- 11 ולא אבה הרב. והרב בכל זאת סרב לחתום עד אשר ר' צדוק בעצמו בא והופיע לפניו. הוא ואישתו בכו לעיניו ככי מר והתחננו לפניו וביקשו רחמים. שמא יואיל ויחוס עליהם ועל ילדיהם הקטנים ויתן את חתימתו על המכתב.
- 12 ויהמו מעיו עליהם. נכמרו רחמיו עליהם. לא יכול היה לעמוד בפני ר' צדוק ורעייתו העומדים לפניו ומתייפחים. הוא חתם על המכתב וגם הוסיף ואמר להם: 'שמע נא, ר' צדוק יקירי, אין אני עושה לך טובה בחתימתי. אמנם אפילו נכון, שתוכל לאסוף ממון רב, אבל עדיין לא ראיתי בעיני, שמי שניסה פעם לקבץ את לחמו על יד גם הצליח להיחלץ מזה. קראתי פעם, שאם רוצים לגרש עכברים מן הבית, צריך לתפוס אחדים מהם, לסגור אותם ביחד בכלוב ברזל ולהרעיב אותם במידה כזאת, עד שיחלו לטרוף זה את זה. ואחר־כך – כאשר ישחררו את

האחרון בחיים, הוא לא יזין את עצמו אלא בבשר עכברים. כך קורה גם לבן־אדם, המנסה רק פעם אחת לטעום מלחם שקיבץ על יד; הוא כבר לא יבקש פרנסה אחרת. שום עסק בעולם לא יהיה לפי טעמו – אלא רק הקבצנות. עצתי היא לחכות ולהחזיק מעמד ולעבור את שעת המצוקה. הן הכול חולף ומשתנה במרוצת הזמן. אבל מה יועילו דברי החכם? ר' צדוק נטל את המכתב ונפרד בשלום מן הרב. מקץ ימים אחדים הוא יצא לדרך.

13 ובכל המקומות אשר עבר, כאשר היה ופנה והציג את המכתב החתום על־ידי ר' שמלקה, הוא הצליח לאסוף ממון ואף זכה לכבוד רב. העולם לא זכה עד כה לראות אפילו צורת אות מידו של ר' שמלקה. מכאן, שלא היה שיעור להערצה שהשפיעו על ר' צדוק. בכל מקום ומקום הזמינו אותו והעניקו לו נדבות של שלושים וארבעים טאלר. ולא חלפה שנה תמימה עד אשר הוא אסף באמתחתו כאלפיים טאלר. והיה כבר בדעתו לשוב לביתו. אך מאחר שהוא התרחק מניקלסבורג בכמאה וחמישים מילין בערך, הוא גמר בליבו לעשות את דרכו בחזרה דרך מקומות, שלא היה בהם עדיין, למען שיוכל להוסיף ממון על הממון שצבר. וכך אמנם עשה. ובדרכו לשוב הביתה הוא אסף לאמתחתו סכום כסכום שאסף בדרכו לכאן. והוא סבר, שבשובו הביתה יהיה לאל ידו לפתוח עסק טוב והוא יוכיח, אם ירצה השם, לרב, שאדם שהושיט ידו לנדבות עשוי גם לשוב ולהיות סוחר.

14 ויהי בהיותו בדרך. במרחק של חמישים מילין מביתו הוא נפגש באחד הפונדקים עם דרשן פלוני. איש זה היה הרבה יותר פיקח מאשר ירא־אלוהים. הוא כבר שמע שמע אודות ר' צדוק וכתב ההמלצה אשר בידו וקינא בו קינאה רבה. ועתה, לאחר שהוא נפגש עימו כאן וגילגל עימו שיחה על דא ועל הא, ואף שמע מפיו, שהוא נוסע חזרה הביתה ובאמתחתו ממון רב, הוא פנה אל בן־שיחו ואמר: 'אם זה כבר כך, מכור נא לי את כתב־ההמלצה ואני אשלם לך תמורתו מאה דוקאטים, ואילו אתה תיסע ותשוב בשלום לביתך. מה איכפת לך, אם אני אסע לי מצוייד בכתב זה אל ארצות אחרות ומרוחקות ואזכה להרוויח דבר־מה גם בשבילי? אתה יכול להיות בטוח, שאיש לא ידע דבר וחצי־דבר אודות סחר־מכר זה. ולרב תספר, שהמכתב אבד לך, או אפילו שאתה עדיין מחזיק בו.'

15 ויטבו דברי הדרשן. דבריו של הדרשן מצאו חן בעיני ר' צדוק, והוא מכר לו את כתב ההמלצה תמורת ארבע מאות טאלר. יתר על כן, הדרשן ערך סעודה דשנה. שניהם אכלו ושתו והיו שמחים ועליונים. ולמחרת נסע איש איש לדרכו. ר' צדוק הביתה ואילו הדרשן הגיע עד לאמסטרדם כשבידו כתב ההמלצה. ואמנם הצליח באמצעותו לעשות כסף טוב. משם הוא פנה ללונדון, ומלונדון הוא נסע לצרפת. ובאשר הגיע והתארח, הוא הצליח לצבור ממון פי עשר מאשר ר' צדוק, מפני שהוא היה קבצן מנעוריו והיטיב לדעת את התחבולות כיצד למצוא חן בעיני הבריות. אצל אחדים מכוח החנופה ואצל אחרים – בהצגת פני יראת־שמיים. קל וחומר עתה, כאשר הציג את הכתב בחתימתו של הרב ר' שמלקה שהיה בידו. והוא גם היה דרשן נאה והיטיב להוכיח בשער. הוא

התהדר, שהחסיד ר' שמלקה שלח אותו לשוט בעולם ולהתהלך בו כדי להשפיע עליו מעט יראת־שמיים. ובאשר שם הגיע, הוא ביקש שיקראו לו ר' צדוק, המוכיח מניקלסבורג. במשך שנה־שנתיים הוא קיבץ כחמשת אלפים טאלר, אלא שלא זכה להפיק הנאה מכספו זה. לאחר שהגיע לאחת העיירות הקטנות בצרפת, שקוראים לה נומור, הוא חלה לפתע במחלה קשה ובו ביום שבק חיים לכל חי, מבלי שיספיק לומר אפילו וידוי, כי כלל וכלל לא ציפה לכך. מעט היהודים, שגרו בעיירה זו, התעסקו בקבורתו כמנהג ישראל. רב העיירה הספידו. אחרי הקבורה בדקו הרב עם נשיא המקום את עיזבונו. הם עיינו בכתבים שהיו ברשותו ומצאו את המכתב החתום ע"י הרב מניקלסבורג והתברר להם, ששם הנפטר הוא ר' צדוק ב"ר אברהם מניקלסבורג.

16 וימהרו ויכתבו. והם הזדרזו וכתבו אל ר' שמלקה, ואף שלחו לו את כתב ההמלצה והודיעו לו, שר' צדוק נפטר בעירם והניח בעיזבונו ממון בסך חמשת אלפים טאלר, ויתר על כן – בגדים ושעון טוב. רצוי שישירו יבואו ויטלו את שלהם.

17 ויהי כבוא המכתב אל העיר ניקלסבורג. כאשר המכתב הגיע לידי הרב בניקלסבורג, הוא שלח לקרוא לאישתו של ר' צדוק וסיפר לה, שבעלה נפטר בעיירה נומור בצרפת, והוא הניח אחריו הון רב. עליה, איפוא, לא להשתהות כלל, אלא לקום ולנסוע לשם יחד עם בנה היחיד בן השש־עשרה ולקבל את ירושתם.

18 ויתן לה מכתב. והוא אף נתן בידיה איגרת, עליה הוסיפו את חתימתם כל פני־העיר וחשוביה, וגם הוא עצמו חתם ואישר, שהיא היא אלמנתו של ר' צדוק והנער הוא בנו, ועל כן מן הדין למסור לידם את הירושה. נסעה אישתו של ר' צדוק לנומור, קיבלה לידה את הירושה בשלמותה וחזרה לניקלסבורג כלעומת שנסעה. שם היא חזרה והקימה בהצלחה רבה את העסק. בינתיים היא התעטפה יגונים והתאבלה שנה תמימה על בעלה, באשר היא אהבה אותו מאוד. ועתה, נשאיר את האלמנה השרוייה בעסקיה ונספר מה קרה לר' צדוק בעצמו.

19 ר' צדוק שלנו, לאחר שעזב את הפונדק, בו הוא לן ונפגש עם הדרשן, זה שהוא מכר לו את כתב ההמלצה, והתרחק בדרך כעשרה מילין, התנפלו עליו שודדים ונטלו ממנו כל מה שהיה בידו. בקושי הוא נמלט מידם בעור שיניו. הוא הסתתר מאחורי סלע לא הרחק מן הדרך, עד אשר עברו בה אנשים, שאספו אותו עימם והביאוהו אל עיירה קטנה. ימים אחדים הוא ישב שם עד אשר קיבץ על יד טאלרים אחדים ויצא לשוטט ברגל, אבל לא לניקלסבורג, מאחר שהתבייש לשוב הביתה בלי פרוטה ובלי כתב ההמלצה. הוא הבין, כי נענש על־ידי אלוהים מפני שמכר את הכתב לזולתו. חרה ליבו מחמת חרטה, אך היה זה מאוחר מדי. וכך הוא גרר את רגליו לליטא ולפולין והתגלגל ממקום למקום שנים אחדות, אבל על שולחנות זרים, ואפילו נתן עינו בכוס. וכך נשכח ממנו ביתו לחלוטין. הוא תר אחר אוכל וי"ש. את אלה הוא מצא בסעודות חתונה ובריתות. הוא למד לקבץ על יד, כאילו נועד להיות קבצן מבטן ומלידה.

20 ויהי מעיר לעיר. וכך הוא נגרר מעיר אחת לשנייה והסיח את דעתו מן התכלית. עד אשר הגיע לוילנה, העיר הגדולה ביותר בליטא. ושם הוא נפגש עם אחד מאנשי ניקלסבורג, שגר בוילנה מזה עשר שנים. איש זה היה עשיר מאוד וירא־אלוהים, והוא השתומם מאוד על אותו ר' צדוק, שהכירו לפנים כאיש אמיד ואדם בעל אופי טוב ואף סוחר הגון. ר' צדוק זה הגיע עתה לביתו לבקש נדבה, ונהג כאורח הקבצנים המשוטטים. איש ניקלסבורג העניק לו גולדן, ואף הזמינו לשבת. הוא פנה אליו ואמר: 'יהודי יקר, נדמה לי שאתה ר' צדוק, סוחר הברדים מניקלסבורג'. 'אכן, כך', - השיב ר' צדוק - 'בית המסחר שלי נשרף, ומחמת המציק עלול כל אדם להידרדר'. איש ניקלסבורג פרץ בבכי בשמעו את הדברים האלה, וכך אמר: 'תמהני מאוד על עיר מולדתי, האמנם עזבה לאנחות בן־אדם כמורך? זה כואב לי מאוד מאוד, ואתה לא תצא מביתי עד אשר אלבישך בבגדים יפים ואתן לך חמישים טאלר להוצאות הדרך וכן מספר המלצות. עליך לקום ולנסוע הביתה. הרי אתה רואה, שבלחם־קבצנים אי־אפשר להתקיים בעולם וגם אין בזה שום תכלית בשבילך'. איש ניקלסבורג החזיקו בביתו שבועות אחדים. הוא הלבישו ושלחו ישר לניקלסבורג עם שליח שלו, שהוא נהג לשגררו שנה שנה ללייפציג.

21 ויסע ר' צדוק לביתו. והנה חזר ר' צדוק ונסע שוב הביתה. הגיע בשלום לניקלסבורג בראש חודש ניסן. אלא שהוא לא ניגש תיכף ומיד לבית אישתו, אף לא שאל לשלומה, מאחר ששמע כי באותו יום ובאותה שעה מתקיימת חגיגת ברית מילה של עשיר גדול, ששמו ר' לוי הורביץ. הוא חשב בליבו, שיהיה מה שיהיה, טוב יהיה לחטוף סעודה טובה. קם והלך אל הברית. היה זה לפנות ערב, איש לא הכירו והוא תפס מקום ליד כל הזרים והעניים וסעד בחברתם, בתיאבון גדול, כדרכו של קבצן בין קבצנים. ועתה - נספר מה שקרה לאישתו, ואילו אותו נניח זמן מה לשבת במקומו.

22 בימים ההם נתאלמן אחד מגבירי ניקלסבורג. היה זה ר' לוי הורביץ, אף הוא סוחר־ברדים. ומלבד זה היו לו עסקים רבים מאוד. מאחר שאישתו נפטרה החלו לשדך לו את אישתו של ר' צדוק. והאיש לא היקשה על המשדכים, כאשר האישה מצאה חן בעיניו מאוד. היא היתה אשת־חיל, יפה ובעלת־יחוס, ועתה אף אמידה היתה ועצמאית במשק ביתה. מקץ זמן לא רב הוא נשא אותה לאישה וזכה לחיות עימה חיי אושר שנה תמימה. והנה עתה היא ילדה לו בן. ובסעודת בריתו של בן זה יושב עתה ר' צדוק ואוכל. הקהל היה במצב־רוח מרומם ושמה, מפני שהאיש הורביץ היה עד כה חשוך־בנים. לשולחן הגישו משקאות למכביר, והרב הירבה באמירת דברי תורה, והחזן הנעים בזמירותיו.

23 ויהי אחר המזון. כאשר הקהל אכל ושתה, שבע ורווה, יצאה היולדת בעצמה ובידה שק גדול מלא מטבעות של כסף קטן כדי לחלקו צדקה לעניי האורחים, אלה שישבו בפרוזדור הבית. הלילה ירד ונרות רבים הודלקו להאיר. והיא חילקה לכל אחד לפי מעמדו, עד שהגיעה אל ר' צדוק, שהיה בעלה. וכאשר הוא ראה אותה, הוא כיסה את פניו בכובעו ופכר את אצבעותיו. לאחר רגע הוא קם נחפז וביקש להימלט על נפשו. אך המשרת עצר בעדו. סברה האישה, שמא פגעה בו

בהעניקה לו נדבה זעומה מדי, והיא היתה מוכנה ומזומנה להוסיף לו נדבה גדולה יותר. והוא בשלו, מפרפר בידי המשרת ומבקש להסתלק, עד אשר המשרת חטף את הכובע והסירו מפניו. ואז האישה כבר הכירה אותו. ומאחר שהיא האמינה שהוא נפטר, היא חשבה שהנה הוא הגיע הנה מעולם-האמת. היא נפלה והתעלפה. קמה מהומה רבה ומבוכה ומבוסה. תפסו את ר' צדוק והוא הודה, שמכר את כתב ההמלצה. את האישה השיבו להכרתה, אלא שהיא לא האריכה ימים אחרי המעשה שקרה ונפטרה מרוב אימה וכלימה. את ר' צדוק גירשו מן העיר. הרב נזף וגער בנכבדי העיר, על כי הפצירו בו והעבירוהו על דעתו וציווה לרשום את כל המעשה בפנקס של ניקלסבורג.

תרגם לעברית שלום לוריא